

Munkapiaci helyzet Csehországban és Kelet-Németországban

Csehország és Németország keleti tartományainak foglalkoztatási helyzete jelentősen eltér a többi posztszocialista országtól. Folyóiratunk Szemle rovata ezért szán teret az alábbi két írásnak, amelyben cseh, illetve német közgazdász elemzi országa speciális munkaerőhelyzetét.

Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 11. sz. (1067-1070. o.)

LENKA KALINOVA

Lenka Kalinova közgazdász, a prágai Közgazdasági Egyetem nyugdíjas docense.

A foglalkoztatottság és munkanélküliség sajátosságai Csehországban az átmenet időszakában

A gazdasági változások jellemzői

Az elmúlt néhány év alatt mélyreható változások következtek be a cseh gazdaságban. A társadalmi termelés, az ipari termelés és a termelékenység a többi közép-európai posztszocialista országnál is jobban visszaesett, nagyarányú volt az infláció és jelentősen csökkentek a reálbérek. A növekedés első jelei 1994-ben tűntek fel.

Az átmenet legsúlyosabb időszaka, 1991 a sokkterápia éve volt. Ugyanekkor kezdődött meg a többi volt szocialista országtól eltérő, sajátos privatizáció. A kuponrendszer révén több millió cseh állampolgár vált közel kétezer állami nagyvállalat formális tulajdonosává. Amíg azonban a kuponok részvényekre cserélése megtörténik, a részvényt piac kialakul és a részvényesek tulajdonosi jogukat gyakorolni is képesek, a vállalatok lényegében állami irányítás alatt maradnak. Ez a cseh átmenet egyik legfontosabb, a munkaerő-piaci helyzetet is meghatározó sajátossága. A kuponos privatizáció, valamint a lakások, kis üzletek és műhelyek térítés nélküli visszaadása a volt tulajdonosoknak, fontos szerepet játszott abban, hogy a "sokkterápia" ellenére az ország belpolitikailag stabil maradt.

A cseh gazdasági fejlődés jellemzői, 1990–1994
(Az előző év százalékában)

Év	GDP	Ipari termelés	GDP/foglalkoztatott	Beruházás	Fogyasztói ár	Reálbér
1990	-1,2	-3,5	-0,3	8,3	9,7	-5,7
1991	-14,2	-22,3	-9,2	-32,5	56,6	-25,7
1992	-6,6	-10,6	-4,1	18,2	11,1	9,8
1993	-0,3	-5,3	1,2	4,2	20,8	3,5
1994	2,6	-2,3	1,6	6,4	10,0	6,5
1990–1994	-19,0	-35,1	10,8	-4,2	253,7	-15,2

Az adatok forrása itt, és külön megjelölés nélkül a továbbiakban is, Vytvoř hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České Republiky 1990–1994. Vyzkumny ústav práce a sociálních věcí, Praha, Oktober 1994. és Statistická Rocenka CR, Statistické informace ČSÚ.

Az egész posztszocialista régiót jellemző súlyos gazdasági válság Csehországban 1993-ban érte el a mélypontját. 1994-ben megkezdődött és ez évben folytatódik a gazdasági növekedés, de még sok évi kedvező fejlődés szükséges ahhoz, hogy Csehország újra elérje előző növekedési pályáját.

A munkaerőpiac változásai

A munkaerőpiac változásának legfontosabb jellemzője az, hogy a foglalkoztatottak száma az átmenet első négy éve alatt jelentősen, de a többi közép-európai országnál jóval kisebb mértékben csökkent. A munkanélküliség első hulláma 1990-ben tűnt fel, és 1991-től 1994-ig feltűnően alacsony szinten maradt.

A munkaerőpiac változásai 1989–1994
(Ezer fő)

Megnevezés	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Foglalkoztatott	5403	5351	5059	4927	4853	4900
Munkanélküli*	..	39	141	163	155	172
Gazdaságilag aktív	5403	5390	5200	5090	5008	5072
Munkanélküliség (százalék)	..	0,7	2,7	3,2	3,1	3,2

* A foglalkoztatási törvény alapján regisztrált munkanélküli. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelő párhuzamos munkaerő-felmérés Csehországban 1993-ban kezdődött meg. Az ennek alapján mért munkanélküliség a regisztrátnál valamivel magasabb.

Az első négy év alatt több mint félmillióval csökkent a foglalkoztatottak száma. Az elbocsátottaknak azonban kevesebb mint egyharmada lett csak munkanélküli. Nagyobb részük, többségében

foglalkoztatott nyugdíjas, közvetlenül az inaktív népesség körébe lépett át, és ezek közül jelenleg csak kevesen keresnek újra munkát.

Ez a folyamat véget vetett a népesség korábbi igen magas gazdasági aktivitásának; megkezdődött az aktivitási ráta csökkenése. A gazdaságilag aktív népesség aránya 1990-ben még 52,3 százalék volt, 1993-ban már csak 48,5 százalék. A nők gazdasági aktivitása és foglalkoztatottsága valamivel jobban csökkent, mint a férfiaké. A foglalkoztatottnak és a gazdasági aktivitásnak ez a szintje, különösen a nőké, azonban még mindig elég magas a nyugat- és dél-európai országokhoz képest. A nők foglalkoztatottságát tovább növeli, hogy még ma is alig néhány százalékuk dolgozik részmunkaidőben.⁴

A nemzetközi vándorlás

A rendszerváltás kezdetén a korábban zárt határok megnyíltak, ami ugrásszerűen megnövelte a nemzetközi migrációt. A ki- és belépések statisztikai megfigyelése azonban még nem megoldott, így a foglalkoztatottság nemzetgazdasági adatai a migráció hatását nem tükrözik. A részleges információk szerint ez a hatás nem elhanyagolható.

Az állandó vagy hosszú lejáratú tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek száma az 1989. évi 35 ezerről 1993-ig több mint háromszorosára (100 ezerre) nőtt.⁵ A nyugati határvidéken több tízezerre tehető az Ausztriába és Németországba naponta ingázók vagy a szezonmunkát vállalók száma. A feketemunkát vállalók számát ennek többszörösére becsülik, és jelentős lehet az ukrán és lengyel határt átlépő és Csehországban feketén foglalkoztatottak száma is.

Ez a helyzet egyrészt a migráció statisztikai megfigyelésének megoldását igényli, másrészt a foglalkoztatáspolitikával összehangolt migrációs politika kidolgozását sürgeti.

Az alacsony munkanélküliség okairól

A cseh munkaerőpiac legfeltűnőbb sajátossága a munkanélküliség alacsony szintje. Idén a munkanélküliség ugyan emelkedni kezdett, de az eddigi, 3 százalék körüli szint mind a poszt-socialista országok, mind a fejlett piacgazdaságok körében szinte példa nélkül áll. Ennek fontosabb okait a következőkben látjuk:

- a sajátos cseh kuponos privatizáció lehetővé tette, hogy az állami nagyvállalatok többsége továbbra is állami kézben maradjon, és 1995-ig a központi bérszabályozást is fenntartották. Ez elősegítette, hogy a vállalati vezetők átmenetileg elkerüljék a piac nyomását; nem kényszerültek a felesleges munkaerő gyors leépítésére, és a termelékenység növelésére. Az állam a munkanélküliséggel járó szociális feszültségek elkerülésére törekedve nem is szorgalmazza eddig a munkaerő-felesleg leépítését;

- az előzőekből következik, hogy az alacsony munkanélküliség ellentétéleként a közép-európai poszt-socialista országok közül Csehországban csökkent a legjobban a termelékenység, és így a

többiekénél kisebb a foglalkoztatottak számának csökkenése;

- a megszûnő munkahelyekről kikerülők nagy többsége inaktív lett. Ezt egyrészt a nyugdíjazás segítette elő, másrészt a szigorú munkanélküli járadékrendszer kényszerítette ki. A járadékjogosultság időtartama a kezdetben még egy év volt, majd 1992-ben félévre szállították le. A járadék összege is igen alacsony: a jogosultsági idő első felében az előző kereset 60 százaléka, a másodikban már csak 50 százaléka. Ez magyarázza, hogy amíg 1991-ben a munkát keresőknek még közel háromnegyede volt jogosult a járadékra, addig 1992-ben már csak a 46 százalékuk;

- a reálbérek jelentős csökkenése, a még mindig érvényesülő bérszabályozás, valamint a társadalombiztosítási járulék 1993. évi leszállítása következtében a munkaerőköltség a termelékenység visszaesése ellenére is alacsony maradt. Egy munkaóra teljes költsége 1992-ben alig haladta meg a két dollárt, ami egytizede a nyugat-európai átlagos munkaerőköltségnek és a magyarországi szintnél is alacsonyabbá vált. Így a vállalatok a termelékenység alacsony szintje ellenére is egyelőre versenyképesek maradtak, illetve vonzerőt gyakorolnak a külföldi beruházókra.

3. táblázat

**A foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
(százalék)**

Ágazat	1989	1992	1993	1994
Mezőgazdaság	11,6	7,8	7,0	7,0
Ipar	38,7	35,8	34,4	33,7
Építőipar	7,4	8,1	8,4	9,3
Szolgáltatások	42,3	48,3	50,2	50,0
ebből: kereskedelem és vendéglátás	10,9	12,6	13,8	15,0
közlekedés és hírközlés	6,4	7,4	7,5	7,6
egyéb gazdasági szolgáltatás	10,6	11,0	11,0	9,8
közigazgatás	4,0	5,4	5,6	5,6
oktatás	5,4	6,6	6,6	6,5
egészségügy	5,0	5,3	5,7	5,5

Forrás: Statistická ročenka CR, Statistický Bulletin, 1994.

A foglalkoztatottak ágazati szerkezetének változásai

A gazdaság ágazati struktúrájának átalakulása igen óvatos előrehaladást tükröz.

Az egyes ágazatok közül a mezőgazdaság részaránya csökkent a legnagyobb mértékben. Jóval kisebb az ipar és építőipar arányának a csökkenése. A feldolgozóipar belső összetételének változása jelentős, mégpedig elsősorban a gépipar és az elektroiparágak terhére. Ezek a hagyományosan fejlett cseh iparok elvesztették korábbi piacaik nagy részét, és a fejlett piacgazdaságokban csak lassan és nehezen tudják

lábukat megvetni. Ez magyarázza, hogy a munkanélküliek között viszonylag jelentős az ipari szakmunkások, illetve a műszaki szakemberek száma.

A foglalkoztatottak száma és aránya a terciér szektorban, mindenekelőtt a pénzügyi szolgáltatások, valamint a közigazgatás körében nőtt. Egészében azonban a cseh gazdaság szerkezete még mindig közelebb áll a volt államszocialista gazdaság, mint a hasonló fejlettségű piacgazdaságok struktúrájához.

*

A munkaerő-piaci helyzet elemzéséből, különösképpen a feltűnően alacsony munkanélküliségi arányból úgy tűnik, hogy a cseh kormány a politikai-ideológiai jelszavaitól eltérő, a többi posztszocialista országtól különböző gazdaságpolitikát gyakorol. E feltételezés igazolása, az okok mélyebb vizsgálata azonban a munkaerőpiac körét messze meghaladó elemzést igényel.

---

⁴ Lásd *Analyza vyvoje zamestnanosti a nezamestnanosti v roce 1993*, Praha, Ministerstvo Prace a Sociálních Vecí, 1994.

⁵ *Maresová, J.:* Současné tendence zahraniční migrace na území České republiky z hlediska pracovního trhu, VÚPSV, Praha, 1993.